

โพธิวิจชาลยศึกษา

Bodhivijjalaya Studies

อำนาง เย็นสมาย
Amnard Yensabai

โพธิวิชชาลัยศึกษา

bodhivijjalaya Studies

รศ.อำนาจ เย็นสบาย¹

คำนำ

28 มกราคม 2561 เป็นวันครบรอบ 10 ปี ของการสถาปนาวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยการเกิดขึ้นของ วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มศว กล่าวได้ว่า เกิดจากการกำหนดให้มียุทธศาสตร์การบริหารงาน 9 ด้านในสมัยที่ ศาสตราจารย์วิรุณ ตั้งเจริญ เป็นอธิการบดี (พ.ศ. 2546 - 2554) โดยยุทธศาสตร์ทั้ง 9 ด้านประกอบด้วย

- (1) ยุทธศาสตร์ทางปัญญาและวิจัย
 - (2) ยุทธศาสตร์การจัดการความรู้เพื่อสังคม
 - (3) ยุทธศาสตร์การสืบสานและสร้างสรรค์วัฒนธรรมและศิลปะ
 - (4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพนิสิต
 - (5) ยุทธศาสตร์การประกันคุณภาพการศึกษา
 - (6) ยุทธศาสตร์การพัฒนาสื่อการเรียนรู้เพื่อสังคม
 - (7) ยุทธศาสตร์การบริหารระบบบุคคล
 - (8) ยุทธศาสตร์การพัฒนาและบริหารทรัพย์สิน
 - (9) ยุทธศาสตร์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร
- (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2550 : 40 - 41)

ยุทธศาสตร์ทั้ง 9 ด้าน แม้แต่ละด้านจะมีความชัดเจนในตัวของมัน แต่ในการขับเคลื่อน มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน หนุนเสริมกันและกันทั้งนี้ หากเราไม่สามารถตอบคำถามได้ว่า เพราะเหตุใด ผู้บริหารมหาวิทยาลัยจึงกำหนดให้มีทิศทาง

1 คณบดีวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย

การพัฒนา 9 ยุทธศาสตร์ ทั้ง 9 ยุทธศาสตร์เกี่ยวข้องกับปัญหาของมหาวิทยาลัย สังคมประเทศชาติ รวมทั้งระบบสังคมโลก วิกฤติโลก ก็จะเป็นเรื่องยากต่อการทำความเข้าใจวิสัยทัศน์ และระบบคิดของผู้บริหารมหาวิทยาลัย ณ ช่วงเวลานั้น อันส่งผลไปยังความเข้าใจในยุทธศาสตร์ที่ (2) ว่าด้วย ยุทธศาสตร์การจัดการความรู้เพื่อสังคม ที่ผู้เขียนได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่ายเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นประธานโครงการจัดตั้ง มหาวิทยาลัยชุมชน มศว ตรอน พร้อมกับเทิดพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา และทรงสำเร็จการศึกษาคุณวุฒิปริญญาตรี สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ 20 ปี : พุทธศักราช 2548 ที่จังหวัดอุดรดิตถ์ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ โดยในเวลาต่อมาผู้เขียนได้รับการแต่งตั้งวิทยาลัยแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการผลิตบัณฑิตเพื่อชุมชน หรือ วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มศว) สระแก้ว เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2550 และมีการขับเคลื่อนเพื่อการจัดตั้งวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย (มศว) สระแก้ว ซึ่งได้รับการสถาปนาขึ้นเมื่อในวันที่ 28 มกราคม 2551 หรือเป็นวันที่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปเปิด วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย เนื่องในวันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ครั้งที่ 21 ศาสตราจารย์วิรุณ ตั้งเจริญ ได้บันทึกเอาไว้ว่า

“สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรง
เปิดวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มศว)
สระแก้ว ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยของชาวบ้าน มหาวิทยาลัยต้นแบบ
ที่น้อมนำพุทธธรรมและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสู่ภาคปฏิบัติ” (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2551 : 4)

ซึ่งเป็นการบ่งบอกฐานคิดของโพธิวิชชาลัยอย่างชัดเจน แต่ใจความที่ชัดเจน ก็เป็นเรื่องที่จะต้องหาคำตอบว่า

ทำไมต้องเป็นมหาวิทยาลัยของชาวบ้าน

ทำไมโพธิวิชชาลัยเป็นต้นแบบหรือเป็นนวัตกรรมทางการศึกษา

ทำไมโพธิวิชชาลัยต้องเชื่อมโยงกับพุทธธรรม

ทำไมต้องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และปรัชญาดังกล่าวนำไปสู่การปฏิบัติการเรียนการสอนได้จริงหรือไม่

ทั้งนี้การเกิดขึ้นของวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มศว สระแก้วหากนับจากปี พ.ศ. 2551 ถึง พ.ศ. 2561 ซึ่งเป็นเวลาครบรอบ 10 ปี มีเรื่องราวและเหตุการณ์ความล้มเหลวและความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นมากมาย ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ นับวันจะเลือนหายไปกับกาลเวลาและบุคลากรที่หมุนเวียนเปลี่ยนไป ซึ่งส่งผลทำให้คนรุ่นหลังทั้งคณาจารย์ บุคลากรสนับสนุนวิชาการ นิสิตนักศึกษา ก็ยังห่างเหินข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไม่เข้าใจฐานคิดกระบวนการปรัชญา ปณิธาน วัตถุประสงค์ขององค์วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือไม่เข้าใจรากเหง้าความเป็นมาในมิติต่างๆ ขององค์กรจนนำไปสู่การพัฒนาแบบไร้รากและโอนอ่อนไปตามกระแสสังคมหรือการพัฒนาไปความการจัดการอุดมศึกษากระแสหลักลอกเลียนแบบความสำเร็จ ติดกับดักอันดับโลก ฯลฯ ทั้งที่วิทยาลัยโพธิวิชชาลัยเกิดขึ้นและมีทิศทางทางการพัฒนาแบบการจัดการอุดมศึกษาทางเลือก

ด้วยเหตุนี้เมื่อถึงวาระของพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร ด้านเกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (สกอ.) คณะกรรมการบริหารหลักสูตรการจัดการภูมิสังคม วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อได้ทำการวิเคราะห์แล้วจึงเห็นสมควรเพิ่มรายวิชา กจส 101 โพธิวิชชาลัยศึกษา (bodhivijjalaya Studies) ซึ่งเป็นหนึ่งในหลายๆ วิชาที่มีทั้งการเพิ่มรายวิชาและปรับปรุงเนื้อหาวิชาในวงรอบของการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรในครั้งนี้

การขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยชุมชน มศว (จังหวัดอุดรดิตถ์) โครงการจัดตั้งมหาวิทยาลัยชุมชน มศว ทรอน เริ่มด้านอย่างเป็นทางการตั้งแต่อธิการบดี (ศาสตราจารย์วิฑูรย์ ตั้งเจริญ) ทำหนังสือที่ดินถึงนายอำเภอทรอน เพื่อจัดตั้งมหาวิทยาลัยชุมชน มศว ทรอน ในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547 และต่อมาวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2547 อธิการบดีได้ทำหนังสือขอใช้ที่ดินจัดตั้งโครงการฉบับที่ 2 ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรดิตถ์ จากนั้นโครงการจัดตั้งมหาวิทยาลัยชุมชน มศว ทรอนฯ ได้ลงพื้นที่ขับเคลื่อนกิจกรรมและทำงานความคิดกับเครือข่ายชุมชนฐานรากในพื้นที่อย่าง

ต่อเนื่อง ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 จนถึง พ.ศ. 2551 รวมโครงการกว่า 33 โครงการผลิตหนังสือสิ่งพิมพ์ 8 เล่ม โดยใช้งบประมาณโครงการบริการวิชาการแก่ชุมชนและงบประมาณจากกองทุนพัฒนามหาวิทยาลัย

ทั้งนี้โครงการจัดตั้งมหาวิทยาลัยชุมชน มศว ตรอน ผู้เขียนและคณะกรรมการโครงการได้นำเสนอแนวคิด 4 เสาหลักในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยชุมชน มศว ตรอน ต่อชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่โดย 4 เสาหลักหรือ 4 ฐานคิดในการขับเคลื่อนดำเนินการได้แก่

- (1) ฐานคิดว่าด้วยกฎธรรมชาติ
- (2) ฐานคิดว่าด้วยจริยธรรม
- (3) ฐานคิดว่าด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- (4) ฐานคิดว่าชุมชนและสิ่งแวดล้อม

ซึ่งทั้ง 4 ฐานคิดหรือทั้ง 4 เสาหลักทางความคิดในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยชุมชน มศว ตรอน (หรือโพธิวิชาลัยในเวลาต่อมา) ในช่วง พ.ศ. 2547 - 2551 นั้นได้รับผลกระทบมาจากแนวคิดในการจัดการอุดมศึกษาแบบทวนกระแสการจัดการอุดมศึกษามุ่งเน้นธุรกิจการศึกษา ที่เน้นผลกำไร เน้นรายได้แบบจ่ายครบจบแน่นอนการจัดการอุดมศึกษาเนื้อความเท่าทันต่อระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ เท่าทันต่อสงครามระหว่างทุนไร้พรมแดน ต่อวิกฤตเศรษฐกิจ การติดกับดักลัทธิบริโภคนิยมสู่การหาทางออกและการเรียนรู้ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พึ่งตนเองที่เป็นปรัชญาเน้นความยั่งยืน ยึดโยงกับคุณธรรมจริยธรรม เห็นคุณค่าของมนุษยชาติเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม หรือหากกล่าวให้ถึงที่สุด ก็สามารรถกล่าวได้ว่า เป็นปรัชญาที่สร้างสันติภาพ ที่สวนทางกับปรัชญาที่สร้างสงครามและความขัดแย้งภายใต้กระแสนิยมโลกาภิวัตน์ที่ดำรงอยู่ ควบคู่ไปกับการต้องเผชิญกับวิกฤติความเหลื่อมล้ำระหว่างประเทศ และระหว่างคนรวยกับคนจนในประเทศที่นับวันก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น ไม่เพียงแต่เท่านั้นการที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงปาฐกถาเรื่อง “การศึกษาของผู้ด้อยโอกาส” ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 ที่ได้ทรงบรรยายถึงผู้ด้อยโอกาส 15 ประเภท และการจัดการโครงการ

เฉลิมฉลอง “48 พรรษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 48 ปาฐกถา ภูมิปัญญานักคิดไทย” ในปีพุทธศักราช 2546 ได้เสริมสร้างฐานคิดและสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยชุมชน มศว ตรอนอย่างมีนัยยะสำคัญ แต่ที่ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การจัดตั้งมหาวิทยาลัยชุมชน มศว ตรอน (จังหวัดอุดรดิตถ์) ก็ไม่สามารถทำให้แนวคิดในการจัดตั้งสถานศึกษาหรือการอุดมศึกษาทางเลือกให้เกิดขึ้นเป็นจริงได้ จึงเป็นคำถามและเป็นที่น่าศึกษาวิเคราะห์ว่า เพราะเหตุใดจึงไม่ประสบความสำเร็จ ความไม่สำเร็จมีบทเรียนอะไรบ้างที่มีคุณค่าต่อการก้าวเดินต่อไปสู่การขับเคลื่อนครั้งใหม่ในการจัดตั้งวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มศว สระแก้ว วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มศว ตาก และโรงเรียนสาธิตชุมชนการเรียนรู้สมเด็จพระเจ้า วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มศว แม่แจ่ม ในเวลาต่อมา

วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มศว) สระแก้วและตาก

ปัญหาอุปสรรคและความล้มเหลวในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยชุมชน มศว ตรอน ถือเป็นบทเรียนที่มีคุณค่าต่อการจัดการอุดมศึกษาทางเลือก การปฏิรูปการศึกษาการสร้างโอกาสการเข้าถึงการศึกษา การช่วยเหลือไขปัญหาความเหลื่อมล้ำบนฐานคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ บรมมณาทปิตร ได้ทรงพระราชทานไว้ให้กับปสกนิกรชาวไทย ได้นำไปสู่การจัดตั้งวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่มีลักษณะพิเศษและมีความจำเป็นที่อาจารย์ผู้สอนนิสิตนักศึกษาที่เป็นผู้เรียนจะต้องมีความเข้าใจหรือสามารถตอบคำถามได้ว่า สังคมไทยมีความจำเป็นอย่างไรจึงต้องมีการปฏิรูปการศึกษา วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มศว สะท้อนภาพการปฏิรูปการอุดมศึกษาและการศึกษากาบบังคับทำไมวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย จึงยังยึดหาหลักเสาหลักทางความคิด ทั้งเรื่องกฎธรรมชาติ วิถีจริยธรรม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนและสิ่งแวดล้อม

ทำไมวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มศว จึงกำหนดพื้นที่การจัดการศึกษาใน 4 พื้นที่ภูมิศาสตร์ 4 จังหวัดชายแดนที่ติดกับ 4 ประเทศเพื่อนบ้าน (กัมพูชา เมียนมาร์ มาเลเซีย และ สปป.ลาว) และจะส่งผลอย่างไร เมื่อรัฐกำหนดให้เป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในเวลาต่อมา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นพหุวิทยาการ เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในแบบของ โภธิวิชชาลัย ทำให้ โภธิวิชชาลัยทุกพื้นที่ จึงทำหน้าที่แตกต่างจากทุกคณะ โดยด้าน หนึ่ง ปฏิบัติภารกิจทั้ง 4 ด้าน แต่อีกด้านหนึ่งทำหน้าที่บริการวิชาการที่ทุกคณะและ ชุมชน ด้วยการสร้างศูนย์ศึกษาพัฒนาจิตอาสาและกิจการเพื่อสังคม ทั้งศูนย์ศึกษาฯ เกษตรทฤษฎีใหม่ ศูนย์ศึกษาพิพิธภัณฑ์เชิงนิเวศ ศูนย์ศึกษาชนเผ่าและชาติพันธุ์ ฯลฯ

ทำให้ โภธิวิชชาลัย มศว จึงเน้นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดโยงกับชุมชน แบบเข้าใจ เข้าถึง ก่อนพัฒนาชุมชน และทำให้ โภธิวิชชาลัยจึงเน้นการเป็นวิทยาลัย เพื่อรับใช้ชุมชน สังคม โดยไม่ได้ใช้ชุมชนเป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาความมั่นคงในอาชีพ ของตนเอง ทั้งๆ ที่อาจารย์เป็นผู้อาศัยงบประมาณที่เป็นเงินภาษีของประชาชน ฯลฯ คำถามเหล่านี้ ทั้งคณาจารย์และนิสิตจำนวนหนึ่ง ขาดโอกาสในการศึกษาเรียนรู้ เพื่อการเข้าถึงรากเหง้าของ โภธิวิชชาลัย จึงส่งผลทำให้เกิดรายวิชาใหม่ กจส 101 โภธิวิชชาลัยศึกษา (GSM 101 : Bodhivijjalaya Studies) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ หรือจุดหมายของรายวิชาดังกล่าว 5 ประการคือ

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในบริบทสังคมและปัญหาที่เกิดขึ้น ก่อนการก่อเกิดวิทยาลัย โภธิวิชชาลัย
2. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในประวัติศาสตร์เชิงสัมพันธ์ แนวคิด อุดมการณ์ การขับเคลื่อน การสร้างเครือข่ายสู่การจัดตั้งวิทยาลัย โภธิวิชชาลัยใน ทุกพื้นที่
3. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในพัฒนาการของวิทยาลัย โภธิวิชชาลัย สถานการณ์ปัจจุบันและทิศทางสู่นาคตของวิทยาลัย โภธิวิชชาลัยทั้ง 3 พื้นที่
4. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ในรายวิชาต่างๆ และกิจกรรม ต่างๆ กับปรัชญาและอุดมการณ์ของวิทยาลัย โภธิวิชชาลัย ภายใต้วัตถุประสงค์ ดังกล่าว ได้นำไปสู่การปรับปรุงรายวิชา ลักษณะและการดำเนินการ การพัฒนาการเรียนรู้ออนไลน์ การสอนและการประเมินผลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

สรุป โภธิวิชชาลัย มศว เป็นคณะวิชาเดียวของ มศว ที่ไม่มีอยู่ในทุก มหาวิทยาลัยของประเทศไทย ที่ประกาศตัวนำร่องการปฏิรูปการศึกษา การแก้ไข ปัญหาความเหลื่อมล้ำ การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงลงสู่การปฏิบัติ เพื่อการพัฒนา

แบบยั่งยืน โดยตลอด 10 ปีที่ผ่านมา การพัฒนาวิทยาลัยพอธิวิชาลัย มศว มีเรื่องราวการขับเคลื่อนที่เต็มไปด้วยปัญหาและอุปสรรคนานับประการ โดยตลอดระยะเวลา 1 ทศวรรษ (+4) หากไม่มีการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้บัณฑิตได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือผู้สอนที่จบจากสถาบันการศึกษาอื่น หรือจบจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ แต่ไม่เคยผ่านการศึกษาหรือบุกเบิกการจัดตั้งวิทยาลัยพอธิวิชาลัย เมื่อได้ศึกษาเรียนรู้ปรัชญาและแนวคิด ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ก็จะส่งผลทำให้ผู้พัฒนาพอธิวิชาลัย ไม่ลืมหักเหง้าและอุดมการณ์ของผู้ก่อตั้งและเครือข่ายเบญจภาคี พอธิวิชาลัย ศึกษา จึงมีความสำคัญและจำเป็นดังที่กล่าวมา

หมายเหตุ รองศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย เคยดำรงตำแหน่งประธานยุทธศาสตร์การจัดการความรู้เพื่อสังคม รองอธิการบดีฝ่ายเครือข่ายการเรียนรู้ ประธานโครงการจัดตั้งวิทยาลัยพอธิวิชาลัย และคณบดีวิทยาลัยพอธิวิชาลัย